

LES OBSERVACIONS ASTRONÒMIQUES I METEOROLÒGIQUES DE DOMÈNEC BADIA (*ALÍ BEI*) EN EL SEU VIATGE PER TERRES D'ÀFRICA I D'ÀSIA

MARIÀ BAIG I ALEU

CENTRE D'HISTÒRIA DE LA CIÈNCIA (CEHIC), UNIVERSITAT AUTÒNOMA
DE BARCELONA.

Paraules clau: *Alí Bei, llibres de viatges, meteorologia, Espanya segle XIX*

The astronomical and meteorological observations performed by Domènec Badia (Alí Bei) in his travel through Africa and Asia

Summary: *This communication is about the scientific aspects of the travels of the Catalan expeditionary Domènec Badia, who is widely known as Alí Bei. We discuss the scientific motivations of his journey through Africa and Asia; we state his preparatory work concerning the acquisition of scientific instruments; we present his planning for the astronomical and meteorological observations; and, finally, we discuss the scientific legacy of his work, still partially unpublished.*

Key words: *Alí Bei, travel books, meteorology, Spain nineteenth century*

Introducció: *Alí Bei, el viatger*

El català Domènec Badia i Lebllich (Barcelona, 1767 – Damasc, 1819) és un personatge que no deixa ningú indiferent. El fet de poder amagar la seva personalitat sota la disfressa d'un príncep de nom *Alí Bei l'abbàsida*, d'origen siriana però educat a Europa, de viatge pel món àrab, li obrí les portes d'una civilització llavors encara molt desconeguda. L'edició en francès, l'any 1814, sota el nom d'Alí Bei, de la narració dels seus viatges pel nord d'Àfrica i Àsia realitzats al llarg dels anys 1803 a 1807, obtingué un ressò extraordinari. Hom va apreciar de seguida que es tractava no únicament de literatura de viatges (en el sentit d'una narració d'aventures), sinó de l'obra d'un veritable viatger il·lustrat, interessat per múltiples facetes, incloent-hi la geografia i la meteorologia a més de l'etnografia. La posterior divulgació de la seva veritable identitat —i dels interessos polítics del seu viatge— li valgueren els qualificatius d'espia, agent secret de Godoy, maçó, afrancesat, etc. Encara avui dia la imatge d'un Alí Bei amb llarga barba i vestit d'àrab segueix apareixent periòdicament en articles i reportatges de revistes de divulgació històrica acompanyada, quasi sempre, d'interrogants sobre la seva veritable personalitat i les seves actuacions. Ho podem veure en recents publicacions com «El peregrino Alí Bey, un príncipe abasí español del siglo XIX» (Escribano, 2005), «Alí Bey, un espía español en la Meca» (Aixelà, 2007), «Alí Bey, estampas de una vida de mentira» (Porlan, 2007), llibres sobre els espies catalans (Pastor, 2006) o fins i tot en biografies novel·lades, *Alí Bey el Abbasi, un cristiano en La Meca* (Mayrata, 1995).

Podem llegir repetidament a la literatura que la divulgació del veritable nom d'Alí Bei no es produí fins a l'edició en castellà de la traducció, a partir del francès, del seu llibre de viatges, que fou realitzada a València l'any 1836 (Badia Lebllich, 1836), on en el mateix títol de l'obra s'hi explicita *Viajes de Alí Bey el Abbasi (Don Domingo Badia y Lebllich) por África y Asia durante los años 1803, 1804, 1805, 1806 y 1807*. La realitat és, però, que la identitat d'Alí Bei era ja ben coneguda i no només per les notícies que havien aparegut a la premsa europea abans del seu viatge, sinó també a partir d'algunes de les seves edicions.

Efectivament, l'editor de la primera edició francesa del 1814 (Alí Bey, 1814), realitzada en tres volums més un atlas, afirmava l'autenticitat del seu autor, Alí Bei, i perfilava tota una història sobre la seva vida:

ALÍ BEY EL ABBASI est reconnu, en Asie et en Afrique, comme fils d'Othman Bey, prince des Abbassides. Dévoré du besoin d'apprendre, et doué de dispositions heureuses, des sa plus tendre enfance il vint faire ses études en Europe, et y acquit bientôt des connoissances étendues en mathématiques et en philosophie, qu'il appliqua ensuite à la pratique de l'astronomie, de la géographie, de la physique et de l'histoire naturelle.

L'edició de la traducció anglesa dels viatges (Alí Bey, 1816a), mantingué el nom d'Alí Bei com a autor del text, però els editors admetien que havent-se generat dubtes sobre la veritable personalitat de l'autor, volien garantir l'autenticitat del text:

In presenting to the world an English Translation of the Travels of Alí Bey, the Publishers think it right to pledge themselves to the Public that they are laying before it a genuine work. The name and pretensions assumed by Alí Bey may induce some to be inquisitive as to his personal reality. The London Publishers are therefore anxious that there should be no doubt or misconception on this subject.

Per reforçar l'autenticitat dels viatges, els editors afirmaven que coneixien personalment l'autor, ja que l'any 1814 havia estat a Londres per tal de preparar la publicació de la traducció anglesa, però que respectaven la seva decisió personal de mantenir-se en l'anonimat.

The Publishers do not feel themselves at liberty either to oppose or to state the personal reasons which have induced the author to write and print his travels under the mane of Alí Bey. As these reasons are personal to the author and his family, it is not necessary to lay them before the Public; and indeed as he was always known abroad by the name of Alí Bey and by no other, there is no incongruity and very little impropriety in continuing it.

El mateix any 1816, per tant en vida encara de Domènec Badia, aparegué també l'edició en alemany dels seus viatges (Alí Bey, 1816b). En aquesta edició, però, malgrat mantenir-se el nom d'Alí Bei com el de l'autor del llibre, en el pròleg l'editor desvetlla la veritable personalitat d'Alí Bei, cosa que sembla que ha passat desapercebuda per molts estudiosos posteriors. Concretament, en el primer paràgraf hi llegim:

Diese Reise ist eine sonderbare Erscheinung. Der Verfasser nämlich ist nichts weniger als ein Türke, sondern ein Spanier, Namens Don Domingo Badia y Leblich. Die Sache verhält sich damit folgendermaßen.

I, a continuació, l'editor fa un ampli resum sobre els preparatius del viatge de Badia, inclosa la participació del botànic Simón de Rojas Clemente, i de com Badia va adoptar la personalitat d'Alí Bei.

La divulgació dels viatges d'Alí Bei

A poc a poc alguns detalls de la vida i la personalitat d'Alí Bei anaren sortint a la llum. L'estudiós Jacques Graberg de Hemso, secretari del rei de Suècia i Noruega, i cònsol al Marroc, en el seu recull de literatura històrica sobre el Magrib (Hemso, 1820), aporta dades correctes sobre la identitat d'Alí Bei però, a més, posa en dubte algunes de les afirmacions que Badia presentava com a testimonis personals. Es tracta d'una qüestió que serà recurrent al llarg dels anys i que ha donat lloc a la formació de diversos corrents crítics sobre la veracitat de la narració dels seus viatges. En particular, Salvador Barberá en la seva introducció

a l'edició en castellà del viatge al Marroc (Barberá, 1984) fa una anàlisi que s'ha titllat d'hipercrítica del text de Badia, però una interpretació encara més radical (Lafarga, 1996) proposa acostar-se als *Viatges* com a pur text literari, no pas com a crònica.

Un testimoni de primera mà que, segons afirmava, conegué personalment Domènec Badia a Baiona (Bausset, 1827: 209-227), publicà diverses cartes de la correspondència privada entre el marquès de la Solana, capità general d'Andalusia, i Godoy. Aquest darrer les reproduí poc després a les seves memòries (Godoy, 1837: 75-101), ja que, segons ell mateix afirma, el seu arxiu particular fou destruït durant la Guerra del Francès. El text de Godoy presenta Badia formant part d'una conspiració secreta per annexionar el Marroc a Espanya, projecte avortat al darrer moment pels escrúpols de consciència de Carles IV, i és el que ha condicionat en gran mesura l'opinió més generalitzada sobre Badia i el seu *alter ego*, Alí Bei.

El general Gómez de Arceche, que tingué ocasió de consultar documentació privada conservada per la família del general Castaños, duc de Bailén, matisà algunes de les afirmacions de Godoy (Gómez de Arceche, 1888). El pas més important, però, de cara al coneixement de la vida de Domènec Badia, vingué de la mà de l'erudit i diplomàtic català Eduard Toda i Guell (Reus, 1888-1941), qui aconseguí recuperar part de la documentació original de Domènec Badia, inclosa la seva biblioteca, que havien restat a París en mans dels seus descendents. Veiem com *La Vanguardia* del dia 10 de desembre de 1889 es feia ressò de la conferència on Eduard Toda presentava els resultats de les seves recerques:

En la «Asociación catalanista d'excursiones científicas» dio anoche el distinguido escritor don Eduardo Toda una conferencia acerca del hallazgo de documentos inéditos de Alí Bey. La primera parte de la disertación del señor Toda estuvo dedicada a explicar la manera como ha podido reunir los documentos personales, las Memorias, dietarios etc., que pertenecieron al célebre viajero. La parte más notable de la conferencia, fue la dedicada a trazar a grandes rasgos la historia de Alí Bey, que hasta ahora se conocía de una manera imperfecta, y que gracias a los documentos hallados ha logrado reconstruir el señor Toda.

L'interès de Toda en la vida i obra de Badia es pot considerar com la culminació d'un procés de recuperació de la seva figura per part de la Renaixença (Bayón del Puerto, 1996), impulsat bàsicament per Víctor Balaguer (Balaguer, 1886). Contràriament al que havia anunciat en diverses ocasions, Eduard Toda no arribà a escriure mai una biografia d'Alí Bei. Els papers que comprà, enquadernats en diversos volums, s'integraren a la seva biblioteca del castell-cartoixa d'Escornalbou i després, a la seva mort, passaren a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB).

August Casas redactà la primera biografia «moderna» d'Alí Bei (Casas, 1943) emprant els documents de l'AHCB. Aquesta obra anà més enllà de la ressenya que havia fet Torres Amat

en el seu diccionari d'escriptors catalans (Torres Amat, 1836) i fou seguida de diversos estudis (Ezquerria, 1947; Mcgana, 1996; Uxó, 2005). Les successives edicions parcials o totals de l'obra de Badia ha donat lloc també a la redacció dels corresponents estudis introductoris (Goytisoló, 1982; Barberá, 1984; Espinet, 2004), acompanyant les diferents edicions. Recentment, amb motiu de diverses exposicions realitzades a Madrid, València i Barcelona, amb l'edició dels respectius catàlegs, s'han diversificat les visions sobre aquest personatge (Barceló, 1996; Escribano, 2006) i s'ha incidit molt especialment en els aspectes antropològics dels seus viatges (Aixelà, 1996). De totes maneres, els treballs més importants i ben documentats sobre la figura de Domènec Badia són, per una banda, els de Patrícia Almarcegui, que seguint les fonts de la col·lecció Toda de l'AHCB ha emmarcat la figura de Badia dins del procés de progressiu coneixement europeu sobre l'Orient (Almarcegui, 2007). I com a mostra de la riquesa d'aquest fons documental cal veure també l'estudi de Mercè Viladrich sobre una proposta política de Badia per als països àrabs (Viladrich, 2006). A la taula adjunta (Taula 1) hi ha un sumari dels principals esdeveniments en la biografia de Domènec Badia.

Taula 1. Cronologia històrica de Domènec Badia i Leblich i la seva obra

1767	Neix a Barcelona Domènec, fill de Pere Badia i Caterina Leblich.
1778	La família es trasllada a Vera. Inicia una carrera burocràtica.
1791	Es casa amb Lucía Burruezo.
1794	Neix Maria i es traslladen a Còrdova. Experiments amb globus.
1799	Es trasllada a Madrid, més a prop de la Cort.
1801	Presenta un projecte de viatge a Godoy.
1802	Viatge a París i Londres acompanyat de Simón de Rojas Clemente.
1803-1807	És <i>Alí Bei</i> , príncep <i>abbàssida</i> , el viatger.
1808-1811	Funcionari afrancesat al servei de Josep I.
1814	Primera edició, en francès, dels <i>Viatges d'Alí Bei</i> .
1816	Edicions anglesa i alemanya dels <i>Viatges</i> .
1817	París, inici d'un nou viatge cap a l'orient.
1818	Mor prop de Damasc.
1836	Edició de la traducció al castellà dels <i>Viatges</i> .
1888-1889	Edició en capítols de la versió catalana dels <i>Viatges</i> (reeditada el 1907).

Domènec Badia, expedicionari i home de ciència

Malgrat que els aspectes etnogràfics i polítics del seu viatge hagin centrat l'atenció dels estudiosos de la seva obra, hom reconeix que Badia era un home d'àmplia cultura i interessat per les ciències. En el llibre dels seus viatges les notícies sobre observacions, siguin astronòmiques (eclipsis de Sol i de Lluna, mesures de latitud i longitud) com meteorològiques (temperatura, humitat, vent, etc.), hi són àmpliament presents. No obstant això, els aspectes científics del viatge de Badia han estat molt poc estudiats o fins i tot presentats com a pretext o mera cobertura de les seves activitats com a espia i instigador polític a les ordres de Godoy.

El projecte original de Badia, redactat el 7 d'abril de 1801, es titula «Plan de un viaje reconociendo todo lo interior de África. Por Don Domingo Badia y Leblich. Enviado por S.M. Católica a dichos Países». Motivat pels recents resultats d'expedicions britàniques i franceses cap a l'Àfrica, com les de Mungo Park, Houghton i Browne, Badia proposa el seu viatge:¹

Este es un viaje dando vuelta por todos los países interiores del África, cruzando su centro por regiones casi desconocidas hasta ahora: Entrando por el estrecho de Gibraltar, penetrando hasta encontrar el océano Meridional, volviendo luego a internarse hasta hallar el mar de las Indias, internándose por tercera vez al atravesar el centro de esta parte del Globo y volver a salir al Mediterráneo por Trípoli. Si se echa una ojeada sobre la carta general de África, se verá cuanto excede esta empresa a todas las demás del mismo género practicadas hasta ahora, y por consiguiente, cuanto infinitamente mayores deben ser las ventajas que de ella resulten si tiene un éxito feliz. (AHCB, Ms 161, fol. 48)

Entre els objectius científics del viatge podem llegir, en el mateix document:

Desde mi entrada en África, llevaré una observación seguida y constante de las Longitudes y Latitudes, fijando particularmente con la mayor escrupulosidad los principales puntos de reconocimiento, comparando mis resultados con los de los anteriores viajeros y rectificando las operaciones corrigiendo las diferencias que se hallen bien certificadas. Sobre el resultado de estas observaciones y la inspección del terreno formaré los correspondientes mapas o cartas geográficas. Observaré diariamente las variaciones de la brújula y las variaciones atmosféricas con los instrumentos meteorológicos; el estado del cielo, vientos, auroras boreales o australes, trompas y circunstancias locales de fertilidad o aridez, agua, etc. De estas observaciones meteorológicas y astronómicas se formarán tablas explicadas como se ha dicho, siendo muy interesantes las que se harán en el Sahara o Gran Desierto.

1. En totes les transcripcions dels manuscrits del fons Alí Bey de l'AHCB hem rectificat l'ortografia per facilitar la lectura dels documents.

En una carta de Domènec Badia al ministre d'Hisenda Pedro de Cevallos del 22 d'agost de 1801 apareixen detalls del material científic que pensava portar a l'expedició:

Los instrumentos que necesito para mis observaciones, son los mencionados en la adjunta lista, los que se dividirán en tres surtidos, llevando conmigo el uno a Marruecos, y remitiendo los otros dos directamente desde Londres a la Costa de Oro sobre el golfo de Guinea y el Zangüebar sobre el mar de la India: En cuyos puntos deberé hallarlos juntamente con los fondos correspondientes a mi segunda y tercera internación. La construcción de estos instrumentos aquí sería más costosa que en Londres con otros inconvenientes de que hablo por experiencia, y principalmente nos causaría el perjuicio de un atraso considerable de tiempo que puede ser de mucha consecuencia. (AHCB, Ms 161, fol. 100)

La llista de material, adjunta al document anterior, especifica els següents instruments:

Para el Viaje de África se necesita acopiar los instrumentos siguientes: Cuatro barómetros terrestres; Cuatro barómetros marinos; Ocho termómetros; Cuatro eudiómetros; Cuatro electrómetros atmosféricos; Cuatro higrómetros; Tres telescopios; Tres microscopios; Ocho anteojos; Tres podómetros; Tres sextantes; Tres cronómetros; Seis brújulas; Seis relojes; Seis areómetros; Seis cámaras oscuras; Tres pequeñas máquinas eléctricas; Seis estuches matemáticos; Un surtido de pinceles, colores, papel etc.

Badia volia que tot aquests instruments es comprassin a Londres, i en una carta al ministre Pedro de Cevallos de 9 de setembre de 1801, estimava el seu import:

Ahora suplico a V.E. se digne resolver lo que juzgue conveniente en cuanto a la compra de instrumentos. Por la experiencia que tengo de otros que compré en Londres he calculado en dos mil duros la compra de los que ahora necesito: Pero si V.E. juzgase preferible que allá se vaya entregando a mi, o a los mismos fabricantes el dinero, conforme vaya resultando de cuentas V.E. puede dictaminarlo como estime más ventajoso, pues para el objeto lo que se necesita es el acopio de instrumentos indicado. (AHCB, Ms 161, fol. 108)

El Ministeri, però, rebutjà la proposta i Badia, en una carta al mateix Godoy amb data de 12 de setembre de 1801, es queixava:

Por dictamen del Oficial en cuya Mesa se halla mi expediente, pasé al Sr. Ministro de Estado el oficio cuya copia incluyo, refiriéndome a la lista adjunta presentada. La resolución ha sido, *que los instrumentos se construyan aquí por Torre*. Jamás hubiera yo imaginado que se hubiese dado tal providencia sobre este punto cuando los franceses mismos cuyas fábricas se hallan tan adelantadas, cuando tratan de ejecutar expediciones análogas a la mía no

se desdignan de acudir a las fábricas de Inglaterra. Los inconvenientes (y aun imposibilidad en parte, como puedo justificarlo), el mayor gasto y la enorme dilación que arrastra consigo esta Providencia no se ocultarán a las superiores luces de V.E; Y así me veo precisado a implorar de nuevo su Protección, para que cesando en el Ministerio ya todo obstáculo, se me despache inmediatamente y pueda yo sin perder momento cumplimentar las órdenes de S.M. y las apreciables de V.E. (AHCB, Ms 161, fol. 109)

Els detalls més tècnics sobre les característiques dels instruments demanats els especifica Badia en un document annex i que transcrivim íntegrament en apèndix. En aquest document Badia sembla estar molt ben familiaritzat amb les observacions astronòmiques i meteorològiques. A la biblioteca del comte de Floridablanca, actualment a la seu del Ministerio de Asuntos Exteriores y Cooperación, es conserva una traducció, que ha restat inèdita, que Domènec Badia féu del tractat d'higrometria d'Horace Benedict de Saussure (Saussure, 1788). Afegim, només, que en addició a tot aquest instrumental Badia va demanar també la construcció d'uns patrons de mesura i la cessió d'alguns llibres i medicaments:

Para el viaje de África deberá llevar de España

3 Varas castellanas de hierro

3 Varas castellanas de madera herradas

3 Pies de Castilla de hierro

3 Pies de Castilla de madera herrada

3 Balanzas pequeñas con sus marcas de a libra

Todos estos instrumentos deberán construirse con la más escrupulosa exactitud

3 Ejemplares de los Icones Plantarum² de Cavanilles, y su *Monadelphiae*³

6 Libras de Quina, y otros medicamentos menores.

San Ildefonso, 23 de Septiembre de 1801

Domingo Badia y Lebllich (Rubricada). (AHCB, Ms 161, fol. 125)

L'any següent, 1802, Domènec Badia en companyia del seu ajudant, Simón de Rojas Clemente (Rubio, 1991), realitzarien un viatge a París i Londres, viatge que trobem resumit en un informe, sense data ni signatura, conservat entre els papers d'Alí Bei de l'AHCB:

El Hach Alí Bei el Abbási salí de Madrid el día 12 de Mayo de 1802, dirigiéndose a París donde se puso en relación con los sabios Lalande, Mechain, Desfontaines, Lamark etc. En Agosto del mismo año pasó a Londres donde se puso en relación con los sabios Maskelyne, Sir. J. Banks, Hamilton, Ayton y otros. En Londres hizo Alí Bei el acopio de

2. *Icones et descriptiones plantarum, quae aut sponte in Hispania crescunt, aut in hortis hospitantur*, Madrid, 1791.

3. *Monadelphiae classis dissertationes decem*, Madrid, 1785-1790.

instrumentos necesarios a las Observaciones Científicas de sus viajes, y partió de Londres para Cádiz en Abril de 1803 por mar. En este viaje de Europa que hizo Alí Bei acompañado de un sabio naturalista español formó una bella colección de Historia Natural que se halla en el Real Gabinete de esta Corte, y un magnífico Herbario que dicen se depositó en la Biblioteca del Príncipe de la Paz, como también recogió algunos otros efectos que dicen se depositaron en el Real Museo Militar. Igualmente escribió la historia descriptiva del viaje. Partió Alí Bei de Cádiz por Tarifa; y atravesó el Estrecho de Gibraltar, pasó a Tánger, en cuyo puerto entró el día 29 de Junio de 1803, siendo esta la época de su entrada en África. (AHCB, Ms 163, fol. 19)

El llegat científic dels viatges d'Alí Bei

No repetirem ara els detalls del viatge de Badia, prou coneguts a partir dels seus propis llibres, només volem ressaltar el fet que el projecte inicial de travessa de l'Àfrica central s'hagué de modificar completament arran de la successió dels esdeveniments polítics, i que acabà sent un viatge-peregrinació a la Meca. Badia, però, no deixà de fer les observacions meteorològiques i astronòmiques malgrat les dificultats que anà trobant. En l'edició anglesa (Alí Bey, 1816a) hi ha una taula titulada «Explanation of the Map of the Kingdom of Morocco, constructed by Alí Bey El Abbasi from his own observations and researches» on es detallen aspectes de la manera com es van prendre les mesures de latitud i longitud. En transcrivim unes ratlles:

ALÍ BEY determined the longitudes in the annexed table, by alternate observations of the chronometrical differences of the lunar distances to the sun and stars, and of the eclipses of the satellites of Jupiter. The longitudes of Tangier and Fez are also compared with the results obtained from a calculation of two eclipses of the sun, which our traveler observed in those towns: observations which were published in the *Conoissance des Temps* at Paris and in the *Nautical Almanack* of the Isla de Leon in Spain. Almost all these observations were made by means of an entire reflecting circle of ten inches diameter, with four verniers, mounted on a stand made in London by Troughton; an achromatic telescope of 2½ feet by Dollond; a chronometer by Brooksbanks, and another by Pennington.

I, en efecte, en l'almanac nàutic de l'observatori de San Fernando de Cadis, situat a l'illa del León, hi podem llegir:

ECLIPSE DE SOL EN LOS DIAS 10 Y 11 DE FEBRERO DE 1804

En Fez, casi en el centro de la ciudad, observó Alí-Beik el principio algo dudoso el día 10 a las 21h 25' 14" tiempo verdadero, y el fin el día 11 a las 0h 20' 24" muy exacto: la atmósfera estuvo cubierta de nubes hasta la mitad del Eclipse, y la latitud del observatorio era de 34° 6' 3".

En una segona taula de l'edició anglesa (volum II) que fa referència al mapa d'Aràbia, hi llegim:

All these observations will be discussed in the *Scientific part* of the Travels of Ali Bey. They were made with the same instruments which he employed at Morocco, except the chronometer of Brooksbank, which was broken, and that of Pennington, which was stolen at Mina, beyond Mecca. These two accidents prevented Ali Bey from multiplying his observations of longitude on his return from Mecca.

La publicació de la part científica dels viatges d'Alí Bei, repetidament anunciada tant en la versió francesa com en l'anglesa o l'alemanya dels viatges, no arribà mai a sortir a la llum. Entre les memòries conservades a l'AHCB hi ha referències a quaderns de notes no identificats i a pèrdues sofertes durant el mateix viatge:

La Colección que hizo en este Imperio de insectos, plantas y otros objetos se perdió por haberse caído en un río los dos cajones que la contenían, pero se salvaron las memorias y las cartas que venían por separado. (AHCB, Ms 163, fol. 1)

Alguns d'aquests quaderns es troben en la col·lecció Badia de l'arxiu Francisco Rodríguez Marín del CSIC,⁴ d'altres, però, aparentment s'han perdut. Entre els documents de l'AHCB trobem una disposició, altre cop sense data ni signatura, sobre el que s'ha de fer amb els resultats científics de l'expedició:

Dispositivo sobre los resultados científicos de la expedición de Ali Bei

Disposiciones

1. Enviar a buscar las colecciones de antigüedades, historia natural, y otros objetos que dejó Ali Bei en Egipto en manos del cónsul Dn. Josef Camps y Soler.
2. En una sala del Real Gabinete de Historia Natural u otro paraje público se reunirán a la colección que ya existe en dicho Real Gabinete los mencionados objetos existentes en el Levante, como también la colección de Antiguos y Medallas que quedó empeñada en Munich. El magnífico Herbario que se halla en la Biblioteca del Príncipe de la Paz; los Monetarios y Medallas que están aquí con los papeles; y finalmente todo objeto de colección perteneciente a esta expedición que honra nuestro Nombre y cuyo grupo reunido en un paraje público deberá recordarla a la Posteridad.
3. Habiendo dispuesto S.M. el Emperador de los Franceses y Rey de Italia por su orden comunicada por el Ministerio de Relaciones Exteriores con fecha de 9 de julio

4. La Biblioteca Central del CSIC a Madrid, on es guarda l'arxiu Marín, es troba tancada per obres des de finals de l'any 2006.

de 1808, que se ejecuten en París las ediciones francesa y española de los viajes de Ali Bei con las circunstancias que expresa dicha Orden Imperial; parece que nada deberemos añadir sobre ello. (AHCB, Ms 163, fol. 38)

El país que trobà Domènec Badia al seu retorn del viatge, l'any 1807, estava immers en unes circumstàncies molt diferents de quan marxà. Badia mantingué la seva fidelitat a Carles IV i, després, al rei Josep I. La seva reincorporació a les tasques administratives, però, no fou gens fàcil (Mercader, 1960). Els rumors sobre la seva misteriosa personalitat el precedien en qualsevol càrrec que anava a ocupar fins que, finalment, s'exilià a França. Aconseguir l'edició del llibre dels viatges fou una tasca feixuga. Quan, finalment, aparegué l'edició francesa, l'any 1814, Badia pensava en l'edició de la part científica del viatge. Podem llegir en el pròleg de l'editor (Alí Bey, 1814, xvi), referint-se a algunes mancances de detalls que es poden trobar a faltar en la narració d'Alí Bei:

Qu'il nous soit permis de faire observer à cet égard que cet ouvrage ne contient que la partie historique descriptive des voyages d'Alí Bey, et que tel objet, qui n'occupe ici que peu de lignes, sera le sujet d'une mémoire dans la partie scientifique, que nous publierons le plus tôt possible. On trouvera dans cette partie de l'ouvrage des discussions sur l'astronomie, la botanique, la géologie, et sur l'histoire, avec des tables et de gravures en tout genre ; on y joindra les analyses des ouvrages de quelques voyageurs qui ont précédé ou suivi Alí Bey dans les mêmes contrées qu'il a visitées. Si l'on eût voulu réunir tous ces éléments, l'ouvrage auroit été hors de la portée de la plus grande partie des lecteurs, qui ne trouvent d'intérêt que dans la partie historique descriptive d'un voyage; la partie scientifique doit donc être réservée pour les savants en général.

Per acabar aquesta comunicació, volem afegir només que esperem que l'estudi sistemàtic del fons Badia de l'AHCB, juntament amb el de la resta de materials ara dispersos en diferents biblioteques i museus, ens permeti reconstruir i valorar en la seva justa mesura la part científica dels viatges d'Alí Bei i així poder arribar a conèixer una mica més alguns aspectes ara per ara poc coneguts de la polièdrica personalitat de Domènec Badia i Lebllich.

APÈNDIX

AHCB Ms. 161 Documentos Originales I. (n. 21) Fol. 111.

«En la Lista de Instrumentos presentada solo expuse sus nombres, sin expresar sus circunstancias, por no molestar la superior atención con especies cuyo pormenor suponía dirigir personalmente: Más viendo la orden dada para su construcción, debo hacer presente lo siguiente.

1. Los relojes deben ser de bolsillo, 3 de ellos simples y los otros tres de segundos y todos con guardapolvo, encerrados en cajas lisas de metal y sin vidrios.
2. Las brújulas deben ser 3 grandes para las observaciones centrales y 3 pequeñas de bolsillo para la planificación de excursiones.
3. Los cronómetros se escogerán entre los del valor de cinco a seis mil reales.
4. Los sextantes estarán montados sobre un sector horizontal, y tendrán dos pies y medio de radio.
5. Los podómetros serán de varilla y no de cordón.
6. Los anteojos serán cuatro grandes formando el tránsito a telescopios y 4 pequeños aunque de bastante alcance y todos acromáticos.
7. Los telescopios se proporcionarán al fondo de inversión pero que no dejen de marcar bien distintamente los satélites de Júpiter y el anillo de Saturno.
8. Los microscopios deberán marcar los 6 globulitos componentes de cada glóbulo integral rojo de nuestra sangre.
9. Los higrómetros deben ser de los inventados por M. de Saussure, el uno de la primera clase para las observaciones centrales, y los otros tres de la segunda clase.

Como hace poco tiempo que M. de Saussure nos ha dado estos higrómetros, los pocos que he visto son fabricados en Ginebra, su patria, y no se si en Londres se fabricarán, pero estando yo presente dirigiré su construcción; Los demás higrómetros fabricados anteriormente son inútiles por su insensibilidad y por carecer de puntos fijos de humedad y sequedad para la graduación de sus escalas, por lo cual no siendo comparables resultan enteramente inútiles.

10. Los electrómetros deben ser atmosféricos para medir la electricidad habitual continua, positiva o negativa de la atmósfera según el método inventado últimamente en Ginebra. A los que se les pondrá adherentes a la base del instrumento, una varilla de un pie, sobre un gozne, para fijar la distancia el ojo a la escala circular la que también se formará modificada según el eje óptico, cuyos dos interesantes puntos se han descuidado hasta ahora.

11. Los eudiómetros deben ser uno grande y tres pequeños.

12. Los termómetros deben ser cuatro grandes con las escalas de Reamur y Fahrenheit y cuatro chicos con solo la escala de Reamur; Los tubos y cajas en que se encierran deberán abrirse o ahuecarse de modo que se fuerce un corriente continuo de aire alrededor de la bola, que debe ser bien pequeña, y capilar el tubo; cuya circunstancia veo olvidada en todos los termómetros. El modo de establecer este corriente de aire exigiría mayores explicaciones inoportunas en el momento.

13. Las cámaras oscuras deben ser adaptadas a meter medio cuerpo las tres de ellas, y las otras tres pequeñas.

14. Los estuches matemáticos serán tres grandes y completos y los otros tres de bolsillo.
15. Llegamos al mayor escollo que es la construcción de los barómetros.

A todos ellos se les pondrá la escala pié de París, la que deberá llegar hasta a siete pulgadas desde las 30, sobre el nivel del mercurio en la cubeta, pero no pulgadas iguales, si no corregidas a proporción de la variación de dicho nivel para no tener que hacer la corrección a cada observación, pues además del tiempo que ocupa, expone a mil errores por ser la cubeta de madera.

Los barómetros marinos tendrán el tubo capilar más estrecho de calibre y más grueso su vidrio que lo que comúnmente van, pues se trata de viajes terrestres en que los sacudimientos son más bruscos, tanto por el violento movimiento de los camellos, cuanto por los repetidos golpes al cargar y descargar. Sus escalas llegarán a 7 pulgadas, pues de lo contrario no servirían para las observaciones de las encumbradas montañas cuya altura aun ignoramos; pero ¿Cómo pondrán a cubierto este tubo? Mi dirección personal guiará al artista. Además, que su escala debe ser formada con la doble corrección del error producido por la fricción y atracción del tubo capilar que materialmente debe buscarse en cada uno, comparándola con un exacto barómetro terrestre subiendo y bajando a la torre de San Pablo de Londres, al monumento del grande incendio, y a cualquier montaña vecina.

Tratándose de que yo haga una serie de operaciones y observaciones cuyos resultados sean eternos e incontestables, es evidente la absoluta necesidad de que todos los instrumentos se construyan o corrijan a mi vista. Desde luego la Providencia de V.E. de que se construyan bajo la inspección de Don Manuel de la Torre, ha sido la más sabia para que quede el Gobierno satisfecho sobre este punto, lo que he celebrado infinito, pero suplico no empiece el acopio de instrumentos hasta llegar yo a Londres, pues nos expondríamos a que me diesen cosas inútiles a mis vastas operaciones y carencia de otras.

En mi oficio de 22 de Agosto último expuse a S.E. la precaución de pasar a Inglaterra con varios objetos de primera necesidad, uno de los cuales es la construcción y rectificación de instrumentos: Ahora repito mi súplica y espero se dignará S.E. habilitarme para mi pronta partida. = San. Ildefonso 19 de Septiembre de 1801 = Domingo Badia y Lebllich

Concuerta con su original

Badia (rubricada)»

Bibliografia

- AIXELÀ, Y. (1996), «Lectura etnogràfica d'un viatger». A: MUSEU ETNOLÒGIC DE BARCELONA, *Alí Bey, un pelegrí català per terres de l'Islam*, Barcelona, Edicions Proa, 21-34.
- AIXELÀ, Y. (2007), «Alí Bey, un espía espanyol en la Meca», *Historia de Iberia Vieja*, **23**, 26-31.
- ALÍ BEY (1814), [Badia Leblich, D.] *Voyages d'Alí Bey el Abbassi en Afrique et en Asie pendant les années 1803, 1804, 1805, 1806 et 1807*, (en 3 volums més 1 atles) Paris, P. Didot l'Ainé.
- ALÍ BEY (1816a), [Badia Leblich, D.] *Travels of Alí Bey in Morocco, Tripoli, Cyprus, Egypt, Arabia, Syria and Turkey between the years 1803 and 1807, written by Himself*, (2 volums), London, Longman, Hurst, Rees, Orme and Brown.
- ALÍ BEY (1816b), [Badia Leblich, D.] *Reisen in Afrika und Asien in den Jahren 1803 bis 1807*, Weimar, Landes.
- ALMARCEGUI, P. (2007), *Alí Bey y los viajeros europeos a Oriente*, Barcelona, Edicions Bellaterra, col·lecció *Alborán*.
- BADIA LEBLICH, D. (1836), *Viajes de Alí Bey el Abbassi (Don Domingo Badia y Leblich) por África y Asia durante los años 1803, 1804, 1805, 1806 y 1807*, Valencia, Mallen.
- BALAGUER, V. (1886), *Jornadas de gloria o los españoles en África*, Madrid, Librería Española.
- BARBERÀ, S. (1984), Estudi introductori a l'edició: *ALÍ BEY, Viajes por Marruecos*, Madrid, Editora Nacional, 8-109.
- BARCELÓ, J. (1996), «Apunts sobre la vida de Domènech Badia i Leblich». A: MUSEU ETNOLÒGIC DE BARCELONA, *Alí Bey, un pelegrí català per terres de l'Islam*, Barcelona, Edicions Proa, 41-60.
- BAUSSET, L. F. J. de (1827), *Mémoires anecdotiques sur l'intérieur du Palais et sur quelques événements de l'Empire*, Tome Premier, Bruxelles, H. Tarlier.
- BAYÓN DEL PUERTO, E. (1996), «Alí Bey i la Renaixença». A: MUSEU ETNOLÒGIC DE BARCELONA, *Alí Bey, un pelegrí català per terres de l'Islam*, Barcelona, Edicions Proa, 77-96.
- CASAS, A. (1943), *Alí-Bey, vida, viajes y aventuras de don Domingo Badia*, Barcelona, Luis Miracle, editor.
- ESCRIBANO, F. (2005), «El peregrino Alí Bey, un príncipe abasí espanyol del siglo XIX», *Arbor*, **711-172**, 757-771.
- ESCRIBANO, F. (2006), «Un aventurero ejemplar: Domingo Badia». A: CÓRDOBA, J. M.; PÉREZ DÍEZ, M. C. (eds.), *La aventura española en Oriente (1166-2006). Viajeros, museos y estudiosos en la historia del redescubrimiento del Oriente Próximo Antiguo*, Madrid, Museo Arqueológico Nacional, 123-132.
- ESPINET, F. (2004), «Estudi introductori». A: BADIA, D. (Alí Bey), *Viatges d'Alí Bey, edició completa amb tots els viatges, làmines i mapes realitzats pel mateix autor*, Barcelona, Llibres de l'Índex.
- EZQUERRA, R. (1947), «Domingo Badia; sus audaces viajes y proyectos», *Archivos del Instituto de Estudios Africanos*, Madrid, **1**, 107-123.
- GARCÍA PANIZO, C. (2005), «Alí Bey el Abbassi, un occidental en la Meca», *Sociedad Geográfica Española*, **21**, 117-123.
- GODOY, M. (1837), *Cuenta dada de su vida política por Don Manuel Godoy, príncipe de la Pa; o sean memorias críticas y apologéticas para la historia del reinado del Señor D. Carlos IV de Borbón*, tomo IV, Madrid, imprenta de I. Sancha.
- GOMEZ DE ARTECHE, J. (1888), *Nieblas de la historia patria*, Barcelona, Fidel Giró.
- GOYTISOLO, J. (1982), «Los viajes de Alí Bey», estudi introductori a l'edició de: *ALÍ BEY (Domingo Badia), Viajes por Marruecos, Trípoli, Grecia, Egipto, Arabia, Palestina, Siria y Turquía*. Palma de Mallorca, col·lecció Terra Incògnita, J. J. de Olañeta, Editor, V-XX, (reedició publicada el 2007 de l'edició original d'editorial Olimpo, Barcelona).
- HEMSO, J. G. de (1820), *Précis de la littérature historique du MOGH'RIB-EL-AKSA*, Lyon, imprimerie Ballanche.
- LAFARGA, F. (1996), «Realidad y ficción en los viajes de Alí-Bey». A: CARMONA FERNÁNDEZ, F.; MARTÍNEZ PÉREZ, A. (eds.), *Libros de viaje. Actas*

de las Jornadas sobre los libros de viaje en el mundo románico, Universidad de Murcia, 187-196.

MAYRATA, R. (1995), *Alí Bey el Abbassí, un cristiano en La Meca*, Madrid, Planeta, col·lecció *Memoria de la Historia*.

McGANA, M. (1996), «Domingo Badia (Alí Bey) en Marruecos», *Espacio Tiempo y Forma, Serie V, Hª Contemporánea*, **9**, 11-42.

MERCADER, J. (1960), *Domènec Badia «Alí Bey», un aventurer català al servei de Godoy i de Josep I*, Barcelona, Rafael Dalmau editor.

PASTOR, D. (2006), *Els espies catalans*, Barcelona, edicions Proa.

PORLAN, A. (2007), «Alí Bey, estampas de una vida de mentira», *MUY Historia*, Extra Biografías (verano 2007), 28-33.

RUBIO, S. (1991), *Biografía del sabio naturalista y*

orientalista valenciano Don Simón de Rojas Clemente y Rubio (1777-1827), Madrid, Samuel Rubio Herrero.

SAUSSURE, H. B. (1788), *Essais sur l'hygrométrie*, Genève, Manget & Co.

TORRES AMAT, F. (1836), *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes*, Barcelona, Imprenta de J. Verdaguer, 71-80.

UXÓ, J. (2005), «Alí Bey el Abbasi, un informador español en el mundo árabe», *Revista de Historia Militar*, año **XLIX**, 35-57.

VILADRICH, M. (2006), «La Constitución de los Pueblos de Occidente. Une proposition inédite du voyageur Ali Bey l'Abbasside pour le Maroc dans l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona», *Revue des mondes musulmans et de la Méditerranée*, **113-114**, 345-383.

Figura 1. Domènec Badia, caracteritzat d'Alí Bei.

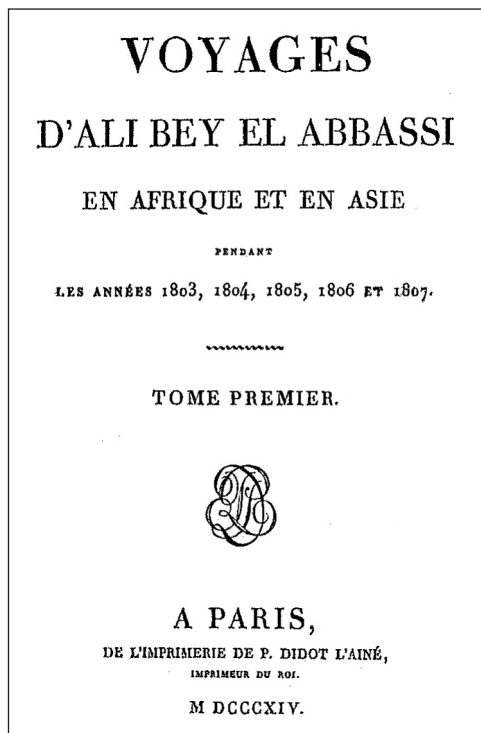

Figura 2. Portada de la primera edició en francès dels viatges d'Alí Bei.

Madrid 7 de Abril de 1804.
 Domingo Badia y
 Seblich & Co.
 D

Figura 3. Signatura original de Domènec Badia (Alí Bei) (AHCB).

Figura 4. Almanac nàutic de l'any 1805 de l'observatori de l'illa de León.